

જથ્થા કુલ પુરવઠો વધુ હોય એટલે કે પુરવઠો જથ્થા કરતા ઓછો હોઈ શકે. કારણ કે આગાહીના ઉત્પાદનમાંથી વહેંચાયેલા એકમો પણ જથ્થાના સમજા છે.

પ્રશ્ન 2 - પુરવઠાની વ્યાખ્યા સમજાવો.

જુદી-જુદી કિંમતે ચોક્કસ સમયગાળા દરમિયાન ઉત્પાદકો ઉત્પાદનનું જે ભાગ વેચવા માટે તૈયાર હોય તેને પુરવઠો કહેવાય.

અર્થશાસ્ત્રમાં પુરવઠો સમજવા કેટલાક પરિબલો સમજવા જરૂરી છે.

A) વેચાવાની તૈયારી :

વેપારી કે ઉત્પાદક પાસે વસ્તુનો જથ્થો હોય તો તેને પુરવઠો કહેવાતો નથી. વર્તમાન કિંમતે ઉત્પાદક જે ભાગ વેચવા તૈયાર થાય તેને જ પુરવઠો કહે છે.

B) વેચવાની શક્તિ :

ઉત્પાદક જે વસ્તુ વેચવા માંગે છે. તે વસ્તુનું પ્રમાણ તેની પાસે હોવું જોઈએ. એટલે કે જો તે પ્રમાણ ન હોય તો તે વેચવાની શક્તિ ધરાવતો નથી એમ કહેવાય.

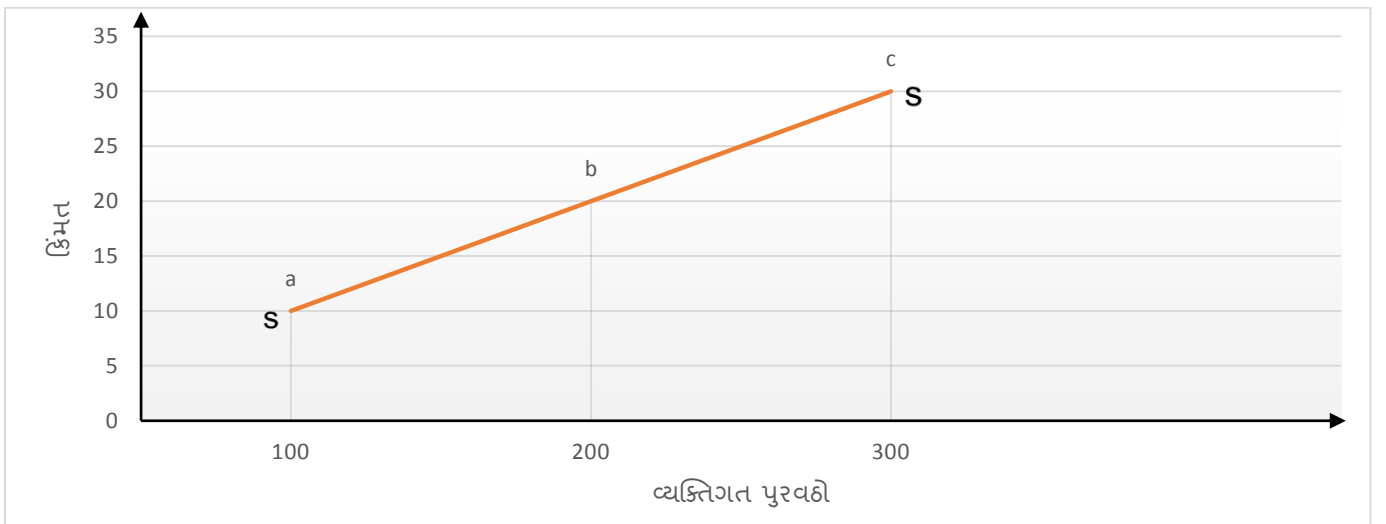
C) વેચવાની ઇચ્છા :

વેચવાની શક્તિ અને તૈયારી હોવા સાથે ઉત્પાદકની વસ્તુ વેચવાની ઇચ્છા પણ હોવી જોઈએ.

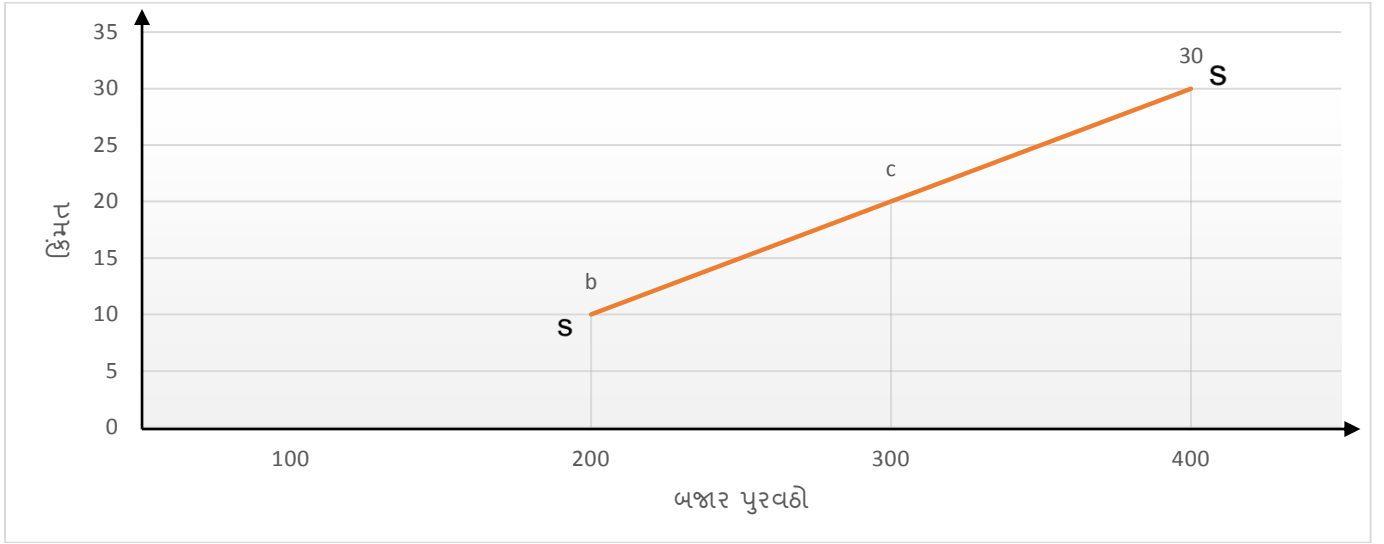
પ્રશ્ન 3 - વ્યક્તિગત પુરવઠો અને બજાર પુરવઠાનો અર્થ સમજાવો.

વ્યક્તિગત પુરવઠો			બજાર પુરવઠો	
→ વ્યક્તિગત પુરવઠો એટલે કોઈ એક ઉત્પાદક કે વ્યક્તિ દ્વારા બજારમાં જે વસ્તુને જુદી-જુદી કિંમતે વેચવા માટે મુકવામાં આવે તે.			→ કોઈ ચોક્કસ કિંમતે અનેક ઉત્પાદક દ્વારા વસ્તુનો જેટલો પુરવઠો બજારમાં ચુકવામાં આવે તેને બજાર પુરવઠો કહે છે.	
કિંગ્રાદીઠ કિંમત	વ્યક્તિગત પુરવઠો		બજાર પુરવઠો	
	પેઢી A	પેઢી B		
10 ₹	100	200	300	
20 ₹	200	300	500	
30 ₹	300	400	700	

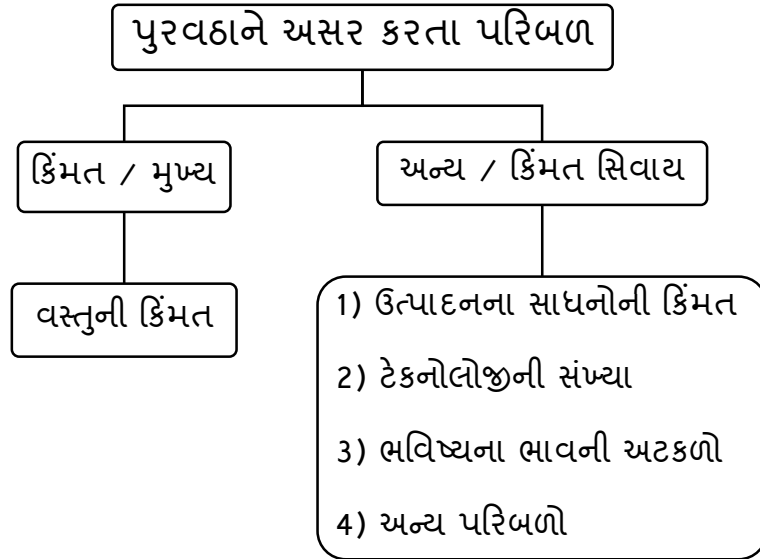
→ પેઢી A ની પુરવઠા રેખા :

→ પેઢી B ની પુરવઠા રેખા :

પ્રશ્ન 4 - પુરવઠાનો અર્થ આપી પુરવઠાને અસર કરતા પરિબલો જણાવો.

(1) કિંમત મુખ્ય પરિબલ :

(i) વસ્તુની કિંમત :

કિંમત એ પુરવઠાને અસર કરતું મહત્વનું પરિબલ વસ્તુની કિંમત વધતા નફાની અપેક્ષાએ વસ્તુનો પુરવઠો વધે છે અને કિંમત ઘટતા નફાની શક્યતા ઘટવાથી પુરવઠામાં ઘટડો થાય છે એટલે કે કિંમત અને પુરવઠા વચ્ચે સીધો સંબંધ છે.

(2) કિંમત સિવાયના અન્ય પરિબલ :

(i) ઉત્પાદનના સાધનોની કિંમત :

ઉત્પાદનના ખર્ચમાં ફેરફાર થતા પુરવઠા પર અસર થાય છે. જમીનને ચુકવાતું ભાડું એ શ્રમિકને ચુકવાતા વેતનમાં ઘટડો થતા ઉત્પાદન ખર્ચ ઘટવાથી નફાની શક્યતા વધતા પુરવઠો વધે છે.

તેનાથી વિરુદ્ધ સ્થિતિમાં ઉત્પાદન ખર્ચ વધે તો નફો ઘટતા પુરવઠો ઘટે છે.

(ii) ટેકનોલોજીની કક્ષા :

ટેકનોલોજીના વિકાસથી સમય-શક્તિ વધે અને ઓછા ખર્ચે ગુણવત્તાયુક્ત વસ્તુનું ઉત્પાદન થાય છે. ઉત્પાદન ખર્ચ ઓછો થતા પુરવઠો વધે છે. આમ ટેકનોલોજી પુરવઠાને અસર કરે છે.

(iii) ભવિષ્યના ભાવની અટકળો :

વસ્તુની કિંમત અંગેની અટકળ વસ્તુના પુરવઠાને અસર કરે છે.

જો ભવિષ્યમાં ભાવ વધારાની અટકળ હોય તો વર્તમાનમાં પુરવઠો ઘટશે. તેનાથી વિરુદ્ધ જો ભવિષ્યમાં ભાવ વધારાની અટકળ હોય તો વર્તમાનમાં પુરવઠો વધે છે.

(iv) અન્ય પરિબળ :

પેઢીની સંખ્યામાં વધારો થતા પુરવઠો વધે છે.

ઔદ્યોગિક શાંતિ હોય, માલિક અને કર્મચારીના સંબંધો સુમેળભર્યા હોય તો પુરવઠો વધે. આનાથી વિરુદ્ધ સ્થિતિમાં પુરવઠો ઘટે.

વાહનવ્યવહારનો વિકાસ થતા પુરવઠો ઘટે છે. જેનાથી વિરુદ્ધ પુરવઠો ઘટે છે.

કુદરતી પરિબળ સાનુકુળ હોય, રાજકીય સ્થિરતા હોય, કાયદો અને વ્યવસ્થા જળવાઈ તો પુરવઠો વધે છે.

પ્રશ્ન 5 - પુરવઠા વિધેય સમજાવો.

કોઈ એક વસ્તુ માટેના પુરવઠા ઉપર અસર કરતા પરિબળોની ગાણિતિક સ્વરૂપમાં થતી રજૂઆત એટલે પુરવઠા વિધેય કહેવાય.

પુરવઠા વિધેય કોઈ એક વસ્તુના પુરવઠા અને તેને અસરકર્તા પરિબળો વચ્ચેનો સંબંધ દર્શાવે છે.

→ ગાણિતિક સુત્ર :

$$S_x = f(P_x, P_e, P_f, T, U)$$

S_x = x વસ્તુનો પુરવઠો

f = વિધેયની સંજ્ઞા

P_x = x વસ્તુની કિંમત

P_e = ભવિષ્યના ભાવની અટકળો

P_f = ઉત્પાદનના સાધનોની કિંમત

T = ટેકનોલોજીની કક્ષા

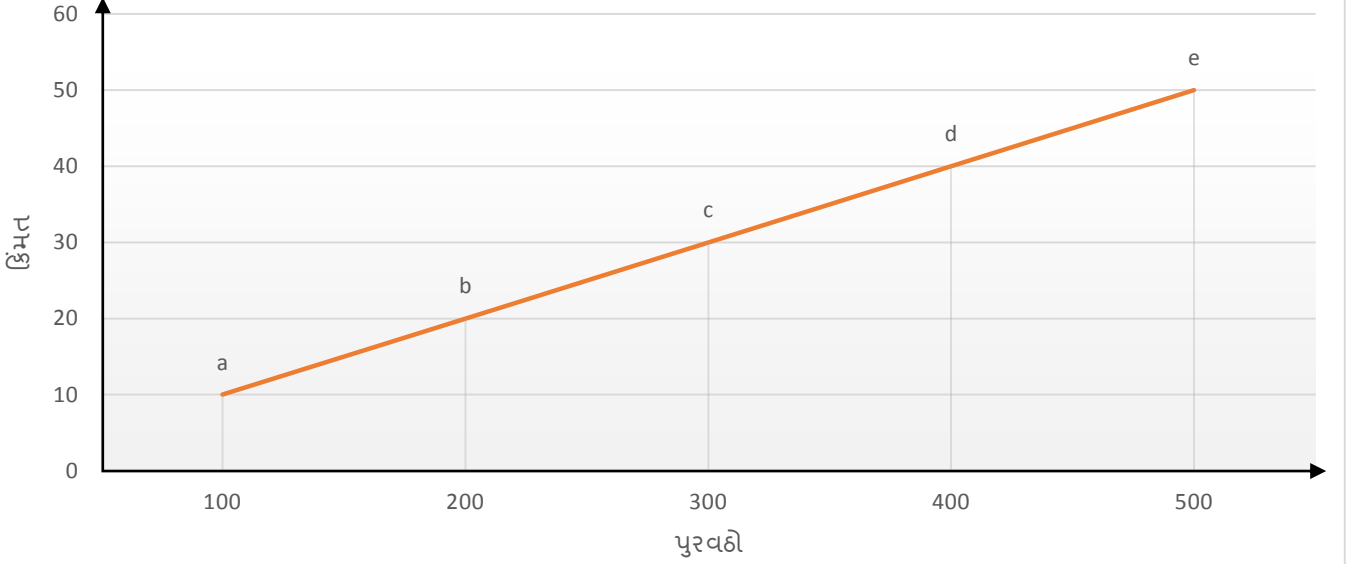
U = અન્ય પરિબળ

ટુંકમાં, પુરવઠા વિધેય કોઈ વસ્તુ સેવાનો પુરવઠો તેને અસરકર્તા પરિબળો પર કેવી રીતે આધાર રાખે તે દર્શાવે છે.

પ્રશ્ન 6 - પુરવઠા વિસ્તરણ-સંકોચન આકૃતિ સહિત સમજાવો.

“અન્ય પરિબળ યથાવત રહેતા વસ્તુની કિંમત વધતા પુરવઠામાં જે વૃદ્ધિ થાય તેને પુરવઠા વિસ્તરણ અને કિંમત ઘટતા પુરવઠો ઓછો થાય તેને પુરવઠા સંકોચન કહે છે.”

બિંદુ	કિંમત	પુરવઠો
a	10 ₹	100
b	20 ₹	200
c	30 ₹	300
d	40 ₹	400
e	50 ₹	500

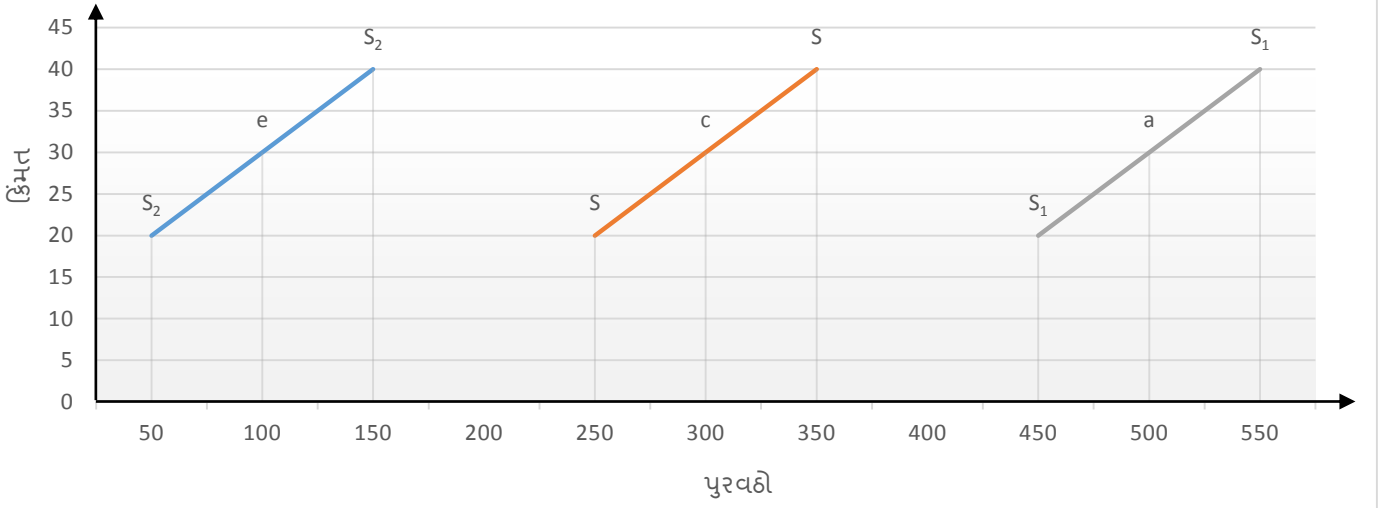

આકૃત્તિમાં x ધરી પર વસ્તુનો પુરવઠો અને y ધરી પર કિંમત દર્શાવી છે. જ્યારે વસ્તુની કિંમત 30 ₹ હતી ત્યારે પુરવઠા રેખાના c બિંદુએ સમતુલા હતી અને પુરવઠો 300 એકમ હતો. કિંમત વધીને 50 ₹ થાય ત્યારે પેઢી c બિંદુને બદલે e બિંદુ પર સમતુલા મેળવી, પુરવઠો 500 એકમ થાય છે. c થી e ઉપર તરફ પુરવઠાનું વિસ્તરણ દર્શાવે છે. તે રીતે c થી a નીચે તરફ પુરવઠાનું સંકોચન દર્શાવે છે. કારણ કે વસ્તુની કિંમત 30 થી ઘટીને 10 થાય ત્યારે પુરવઠો 300 ઘટીને 100 એકમ થાય છે.

પ્રશ્ન 7 - પુરવઠામાં વધારો-ઘટાડો સમજાવો.

“કિંમત સિવાયના અન્ય પરિબલોમાંથી એકથી વધુ પરિબલોમાં ફેરફાર થતા પુરવઠામાં જ પરિવર્તન આવે તેને પુરવઠામાં વધારો-ઘટાડો કહે છે.”

વધારો	ઘટે	ઘટે	સુધારો	ઘટે	સાનુકુળ	વધે
	ઉત્પાદન સાધનના ભાવ	ઉત્પાદન ખર્ચ	ઉત્પાદન પદ્ધતિ	અન્ય વસ્તુના ભાવ	સરકારની નીતિ	પેઢીની સંખ્યા
ઘટાડો	વધે	વધે	ન થાય	વધે	પ્રતિકુળ	ઘટે

x ધરી પર પુરવઠો અને y ધરી પર કિંમત દર્શાવી છે. વેપારીની મુળ સમતુલા c બિંદુએ SS પુરવઠા રેખા પર થતી ત્યારે 300 એકમનો પુરવઠો હતો.

પુરવઠાને અસરકર્તા અન્ય પરિબળ પુરવઠાની તરફેણમાં થતા વસ્તુનો પુરવઠો 300 એકમથી વધી 500 એકમ થતા a બિંદુએ S₁S₁ પુરવઠા રેખાએ પહોંચ્યું. c થી a તરફ પુરવઠાનો વધારો સુચવે છે.

પરંતુ પુરવઠાને અસરકર્તા અન્ય પરિબળો પુરવઠાની વિરુદ્ધ થતા પુરવઠો 300 એકમથી ઘટી 100 એકમ થાય ત્યારે પુરવઠા રેખા b બિંદુને S₂S₂ પુરવઠા રેખા પર પહોંચે છે. c થી a તરફ પુરવઠાનો ઘટાડો સુચવે છે.

પ્રશ્ન 8 - પુરવઠાના નિયમના અપવાદ સમજાવો.

પુરવઠાના નિયમમાં જણાવ્યા મુજબ વસ્તુની કિંમત અને પુરવઠા વચ્ચે સીધા સંબંધને બદલે જો વ્યસ્ત સંબંધ જોવા મળે તો તેને પુરવઠાના નિયમનો અપવાદ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ અપવાદો વિવાદાસ્પદ છે. કારણ કે અર્થશાસ્ત્રીઓમાં આ બાબતે મતભેદ ચાલે છે.

(1) અલભ્ય વસ્તુ :

કેટલાક વસ્તુની કિંમતમાં ગમે તેટલો ફેરફાર થવા છતાં તેના પુરવઠામાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી. કારણ કે તે અલભ્ય વસ્તુ હોય છે.

મૃત ચિત્રકારના ચિત્રો, પ્રાચીન સમયના સિક્કા, પ્રાચીન મુર્તિઓ, જેવી અલભ્ય વસ્તુને પુરવઠાનો નિયમ લાગુ પડતો નથી. કારણ કે આ વસ્તુની કિંમત ગમે તેટલી વધવા છતાં તેના પુરવઠામાં કોઈ વધારો થઈ શકતો નથી.

અલભ્ય વસ્તુનો સ્ટોક હોય પરંતુ પુરવઠો ન હોવાથી તેને અપવાદ કહેવાય નહિ.

(2) નાશવંત વસ્તુ :

દુધ, શાકભાજી, ફળફળાદિ જેવી નાશવંત વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો શક્ય ન હોવાથી આવી વસ્તુની કિંમત ઘટે તો પણ તેનો સંગ્રહ કરવો શક્ય ન હોવાથી તેના પુરવઠામાં વધારો થઈ શકતો નથી. આવી વસ્તુ વધે કે ઘટે તેના પુરવઠામાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી.

વર્તમાન સમયમાં ટેકનોલોજીના વિકાસથી આવી વસ્તુઓના લાંબા સમય સુધી સંગ્રહ કરવો શક્ય હોવાથી તેને અપવાદ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન 9 - બજારમાં કિંમત નિર્ધારણની પ્રક્રિયા આકૃતિ સહિત સમજાવો.

બજારમાં વસ્તુ કે સેવાની કિંમત માંગ અને પુરવઠાના પરિબલ દ્વારા નક્કી કરવાની પ્રક્રિયાને કિંમત નિર્ધારણ કહે છે.

દરેક અર્થતંત્રમાં સાધનની અછત હોય છે. તેથી વૈકલ્પિક ઉપયોગ ધરાવતા સાધનની પસંદગી કરવી પડે છે. આ પસંદગી કેવી રીતે કરવી તેનો ઉકેલ કિંમત નિર્ધારણ દ્વારા મળે છે.

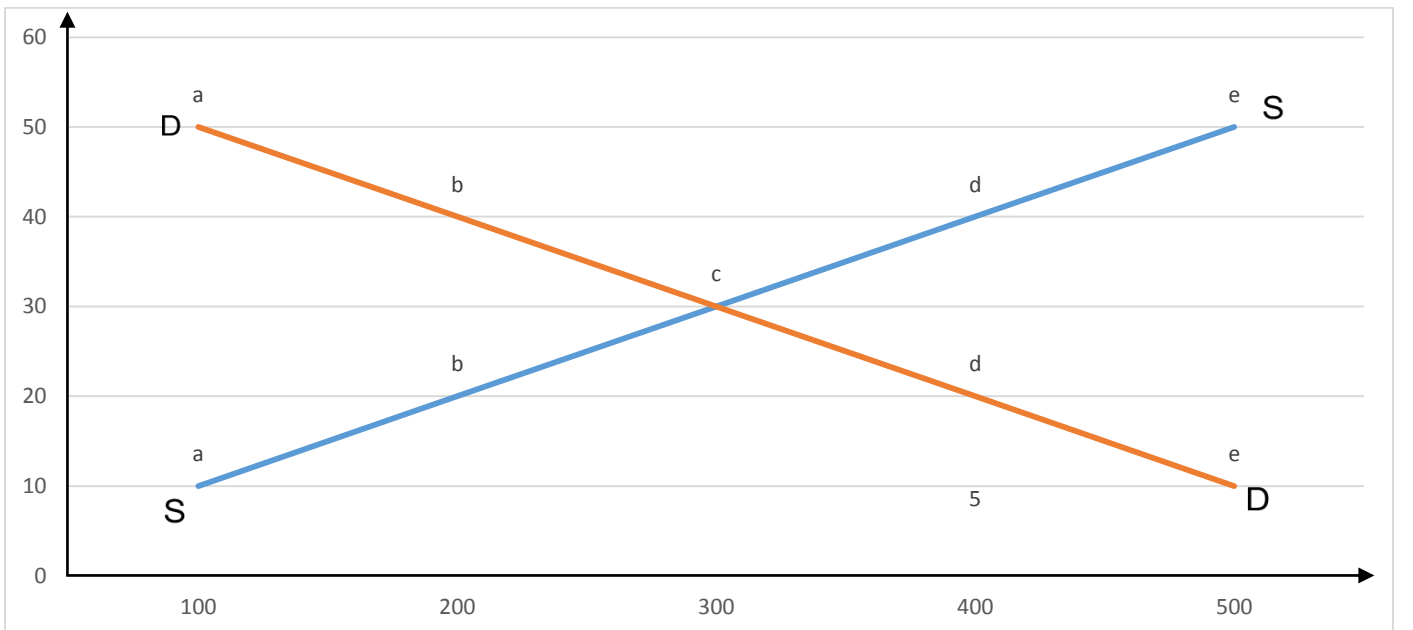
સામાન્ય સમજ મુજબ કિંમતો ઉત્પાદક નક્કી કરે તેવી ધારણા છે. પરંતુ ઉત્પાદક પોતે કિંમત નક્કી કરી શકતા નથી. કારણ કે તે નક્કી કરેલી કિંમતે ઇચ્છે તેટલું વેચાણ કરી શકતા નથી. કારણ કે પ્રવર્તમાન કિંમતે વસ્તુ કેટલા જથ્થામાં ખરીદવી ગ્રાહકની માંગ દ્વારા નક્કી થાય છે. આમ, વસ્તુની કિંમત માંગ અને પુરવઠાનું સંયુક્ત પરિબલ દ્વારા નક્કી થાય છે.

માર્શલે કાતરના બે પાંખિયા દ્વારા આ બાબત સમજાવી છે. જેમકે કાપવાની ક્રિયા માટે કાતરના બંને પાખિયા જરૂરી છે. તેને કિંમત નિર્ધારણ માટે માંગ અને પુરવઠો અનિવાર્ય છે.

જ્યારે બજારમાં માંગ અને પુરવઠો સરખા થાય તેને સમતુલા કહે છે. અને સમતુલાની સ્થિતિમાં વસ્તુની બજારકિંમત નિર્ધારિત થાય છે. જે નીચેની કાલ્પનિક અનુસૂચિ દ્વારા દર્શાવી શકાય.

→ અનુસૂચિ :

બિંદુ	કિંમત	માંગ	પુરવઠો
a	10 ₹	500	100
b	20 ₹	400	200
c	30 ₹	300	300
d	40 ₹	200	400
e	50 ₹	100	500

આકૃતિમાં DD માંગરેખાને SS પુરવઠા રેખા બંને એકબીજાને c બિંદુએ છેદે ત્યાં 30 રૂ કિંમત નક્કી થાય છે. જેને સમતુલાની કિંમત કહે છે.

જો કિંમત વધીને 30 થી 40 થાય તો વસ્તુની માંગ 200 એકમ થાય. જ્યારે પુરવઠો 400 એકમ થતા માંગ કરતા પુરવઠો વધી જાય છે. પરિણામે કિંમત ઘટવાનું વલણ ધરાવે છે.

તેવી રીતે કિંમત 30 થી ઘટીને 20 થાય તો માંગ 400 એકમ અને પુરવઠો 200 એકમ થતા માંગ વધે છે. પરિણામે કિંમત વધવાનું વલણ ધરાવે છે.

આમ, જે કિંમતે વસ્તુ માટેની માંગ અને પુરવઠો સરખા થાય તે સમતુલાની કિંમત બને અને જ્યાં સુધી માંગ કે પુરવઠામાં ફેરફાર ન થાય ત્યાં સુધી માંગ કે પુરવઠામાં ફેરફાર ન થાય ત્યાં સુધી માંગ કિંમત બજારમાં ટકી રહે છે.

પ્રશ્ન 10 - પુરવઠાના નિયમની વિગતવાર અનુસૂચિ અને આકૃતિ દ્વારા સમજૂતિ આપો.

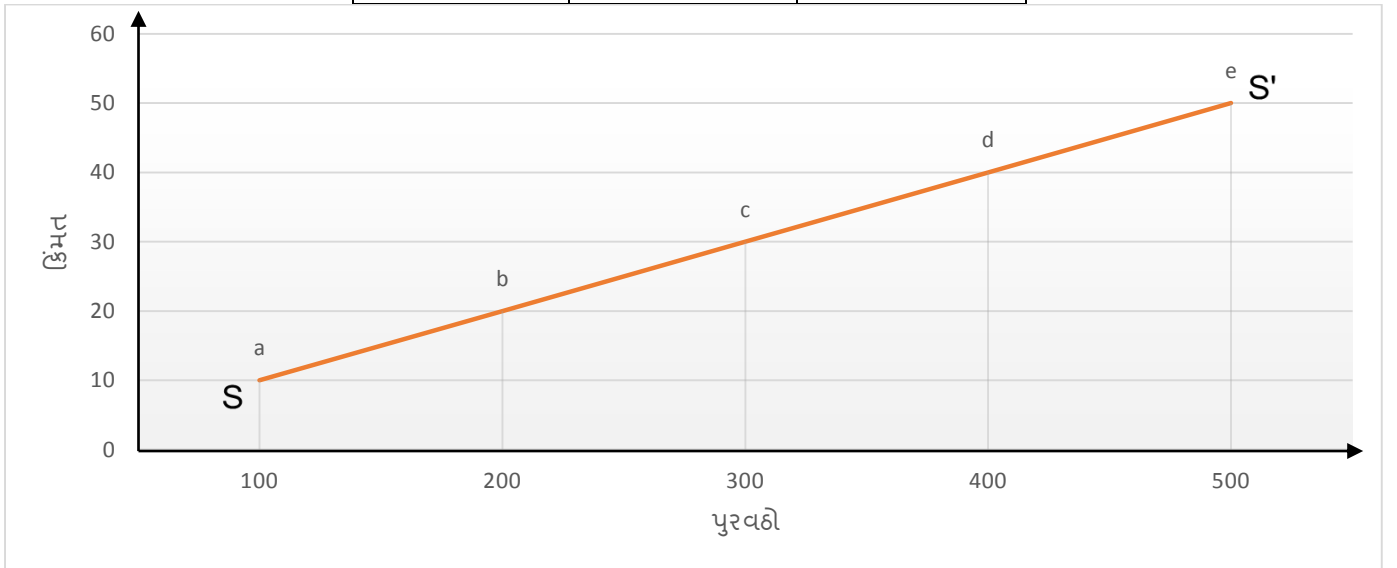
→ પુરવઠાના નિયમનો અર્થ :

પ્રો. માર્શલના મત મુજબ, જો અન્ય પરિબલો યથાવત રહે તો વસ્તુની કિંમત અને તેનો પુરવઠો એ સીધા સંબંધો દર્શાવે છે.

અર્થાત વસ્તુની કિંમત વધવા તેનો પુરવઠો વધે અને વસ્તુની કિંમત ઘટતા પુરવઠો પણ ઘટે છે. આમ કિંમત અને પુરવઠો વધવા એ વિસ્તરણ દર્શાવે છે. અને વસ્તુની કિંમત અને પુરવઠો ઘટતા સંકોચન દર્શાવે છે.

→ અનુસૂચિ :

બિંદુ	કિંમત	પુરવઠો
a	10 રૂ	100
b	20 રૂ	200
c	30 રૂ	300
d	40 રૂ	400
e	50 રૂ	500

→ સમજૂતી :

આ આકૃતિ અવલોકન કરતા જણાય છે કે જ્યારે વસ્તુની કિંમત 10 હોય છે ત્યારે તેનો બજારમાં પુરવઠો 100 હોય છે. અને જ્યારે ભાવ 30 હોય છે ત્યારે પુરવઠો 300 એ સ્થિર રહે છે.

અને જ્યારે વસ્તુની કિંમત 50 હોય છે. ત્યારે તેનો અને પુરવઠો 50 હોય છે આમ કિંમત અને પુરવઠા વચ્ચે સીધો સંબંધ જોવા મળે છે.

બિંદુ a,b,c,d,e જુદી-જુદી કિંમતે વેચવાની તૈયારી દર્શાવે છે. અહીં S અને S' એ પુરવઠા રેખા છે. આ રેખા ડાબી બાજુ નીચેથી અને જમણી બાજુ ઉપરથી જાય છે. અર્થાત પુરવઠારેખા ઢાળ ધન છે. જે વસ્તુની કિંમત અને પુરવઠા વચ્ચેનો સીધો સંબંધ દર્શાવે છે.

અહીં જેમ-જેમ કિંમતમાં વધારો થાય છે. તેમ-તેમ પુરવઠાનું વિસ્તરણ થાય છે. પુરવઠાની અનુસૂચિ 'આંકડાકીય રીતે' પુરવઠાના નિયમને સમજાવે છે. જ્યારે પુરવઠા રેખા ભૌમિતિક રીતે તેને સમજાવે છે.

પ્રશ્ન 11 – પુરવઠાના નિયમની ધારણાઓ લખો.

1. ઉત્પાદનના સાધનોની કિંમત સ્થિર રહે છે.
2. ઉત્પાદન પદ્ધતિમાં ફેરફાર થતો નથી.
3. અન્ય વસ્તુના ભાવો સ્થિર છે.
4. બજારમાં વસ્તુની ભવિષ્યની કિંમત અંગેની અટકળો હોતી નથી.
5. અન્ય પરિબલો સ્થિર રહે છે.

પ્રશ્ન 12 – કિંમત અને પુરવઠા વચ્ચેનો સીધો સંબંધની સમજૂતી આપો.

ઉત્પાદકનો હેતુ મહત્તમ નફાનો હોવાથી કિંમત વધવાથી પુરવઠો પ્રેરાય છે. કારણ કે તે પુરવઠો વધારીને વધુ નફો મેળવવા પ્રયત્નશીલ હોય છે.

વસ્તુની કિંમત વધવાને કારણે નફાની શક્યતા વધતા નવા ઉત્પાદકો બજારમાં પ્રવેશતા કુલ પુરવઠો વધે છે.

પ્રશ્ન 13 – અલભ્ય વસ્તુનો પુરવઠાનો નિયમ શા માટે લાગુ પડતો નથી ?

અલભ્ય વસ્તુઓ કિંમતમાં ગમે તેટલો ફેરફાર થાય છતાં પુરવઠામાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી. તેથી પુરવઠાનો નિયમ લાગુ પડતો નથી. દા.ત. – પ્રાચીન કાળના સિક્કાઓ, પ્રાચીન મુર્તિઓ વગેરે.....

પ્રશ્ન 14 – શા માટે પુરવઠો ઉત્પાદન કરતાં વધારે હોઈ શકે, પણ કુલ જથ્થા કરતાં વધારે હોઈ શકે નહિ ?

ચીજવસ્તુનું અગાઉનાં વર્ષોમાં થયેલ ઉત્પાદન તથા નહિ વેચાયેલા એકમોનો પણ જથ્થામાં સમાવેશ થાય છે તેથી ઉત્પાદન કરતાં પુરવઠો વધુ હોઈ શકે, પણ જથ્થા કરતાં વધારે હોઈ શકે નહીં.

પ્રશ્ન 15 – પુરવઠા રેખાનો ઢાળ ધન હોય છે, કારણ આપી સમજાવો.

પુરવઠા અને કિંમત વચ્ચે ધન સંબંધ હોવાનાં કારણો – (1) ઉત્પાદક વેપારીનો આશય મહત્તમ નફાનો હોય છે, જ્યારે કિંમત વધે છે ત્યારે વધુ નફો કમાઈ લેવાના આશયથી પુરવઠો વધારે છે., (2) વસ્તુની કિંમત વધતાં નફાની શક્યતા વધે છે. પરિણામે બજારમાં નવા ઉત્પાદકો પ્રવેશતા વસ્તુનો કુલ પુરવઠો વધે છે.

